

TOMISLAV LEVAČIĆ

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku i slavistiku

Obala kralja Petra Krešimira IV, 2, HR – 23000 Zadar

TVORBA I KARAKTERISTIKE TRPNIH GLAGOLSKIH PRIDJEVA U RUSKOM I HRVATSKOM KNJIŽEVNOM JEZIKU

(UZ OSVRT NA POJAM INFINITIVNE OSNOVE)

Od četiriju ruskih glagolskih pridjeva samo jedan od njih ima oblik adekvatan (po tvorbi i značenju) jednomu od hrvatskih glagolskih pridjeva. Kontrastivno se prati sufiksna tvorba hrvatskog trpnog pridjeva i ruskog trpnog pridjeva prošloga vremena. Dat je i sažet prikaz ostalih triju ruskih participa.

KLJUČNE RIJEČI: *glagolski pridjevi, trpni glagolski pridjev prošloga vremena, infinitivna osnova, oblikotvorni sufiks*

Za temu ovoga članka odabrali smo trpne glagolske pridjeve jer su ruski i hrvatski radni glagolski pridjevi tvorbeno i značenjski neusporedivi. Ono što hrvatske gramatike nazivaju glagolskim pridjevom radnim, u ruskim se gramatikama ne smatra participom, nego to zovu oblikom prošloga vremena. Za usporedbu: *работал-Ø, работал-а...* / *radio-Ø, radio-а...*

Dakle, u hrvatskom pridjevu radnom nastavci služe samo za razlikovanje roda i broja, npr. *bacao-Ø, bacal-a, bacal-o, bacal-i, bacal-e, bacal-a¹*. Uzmimo ruski primjer s jednakim značenjem za prošli pridjev radni (*действительное причастие прошедшего времени*): *бросавший* ("koji je bacaо") *бросавшая* (ž. r.), *бросавшие* (s. r.), *бросавшие* (množ.). Ovaj se tvori pridjevskim nastavcima pa se mijenja kao pravi pridjev, što je obilježje svih četiriju ruskih participa. Znači, na infinitivnu osnovu (*броса-ть*) dodaje se sufiks *-ew-* i pridjevski nastavak. Ako osnova završava na suglasnik umjesto sufiksa *-ew-*, tu će biti njegov alomorf *-u-*: *несму*

¹ Nastavke za glagolski pridjev radni navodimo prema izvoru: J. Silić, *Morfologija hrvatskoga jezika: udžbenik za drugi razred gimnazije*, Školska knjiga, Zagreb, 1995, str. 51.

("nositi") – *нёсший* ("koji je nosio"), *нёсшая* ("koja je nosila"), *нёсшее* ("koje je nosilo"), *нёсшие* ("koji su nosili").

Spomenut ćemo i ruski particip radni prezenta (*действительное причастие настоящего времени*).

Npr.: *делать* ("raditi") - *делающий* ("koji radi")

стараться ("truditi se") - *старющийся* ("koji se trudi")

говорить ("govoriti") - *говорящий* ("koji govori")

готовиться ("pripremati se") - *готовящийся* ("koji se priprema").

Postfiks *-ся* za povratnost zadržava se u svim oblicima.

U ruskome ima podosta primjera supstantivizacije ovakvih radnih pridjeva prezenta kojih u hrvatskome nema jer nisu mogući.

Npr. *отдыхающий, отдыхающая* ("gost, gošća na odmoru"), *служащий, служащая* ("službenik, službenica"), *верующий, верующая* ("vjernik, vjernica"), *заведующий, заведующая* ("šef, šefica"; "načelnik, načelnica"), *командующий, командующая* ("zapovjednik, zapovjednica") itd.

Particip radni prezenta u ruskom je u izravnoj vezi s takvim participom u staroslavenskom i staroruskom i iz njega se može izvesti (osim oblika za m. rod), što, uostalom, vrijedi i za ostala tri ruska participa.² I u hrvatskome ima primjera koji predstavljaju ostatke toga oblika i odgovaraju onima u ruskome, ali se tretiraju kao pridjevi. Npr. *будући инженер, предстојећи празници, путујуће казалиште, руководећа тјела* i sl.

Morfološka "identifikacija" ili, možda bolje rečeno, poistovjećivanje ruskoga perfekta i hrvatskoga pridjeva radnog, iscrpila je daljnju takvu mogućnost budući da u hrvatskome postoji samo jedan radni pridjev, a u ruskome dva. Značenjska i morfološka istovjetnost javlja se između hrvatskog trpnog i ruskog trpnog pridjeva prošlog. Tako su oba hrvatska participa pronašla odgovarajuću mogućnost usporedbe (barem prema obliku, ako ne i sadržaju) s nekim od ruskih glagolskih oblika. To nije slučaj sa sadašnjim participima.

Prije nego prijedemo na glavnu problematiku, a to je usporedba hrvatskog pridjeva trpnog i ruskog pridjeva trpnog prošloga vremena, reći ćemo par riječi i o ruskom trpnom pridjevu sadašnjeg vremena (*действительное причастие настоящего времени*). U hrvatskome je trpljenje (pasivnost) neizreciva participskim oblikom prezenta (takav oblik ne postoji).

Ruski trpni pridjev sadašnjega vremena (*страдательное причастие настоящего времени*) ima jednostavnu tvorbu: treba samo uzeti glagol u 1. l. mn. prezenta i pridodati nastavak pridjeva, npr. *читаем* ("čitamo") – *читаемый, читаемая* ("koji, koja se čita"), *изучаем* ("učimo, studiramo") – *изучаемый, изучаемая* ("koji, koja se uči, studira"), *любим* ("volimo") – *любимый, любимая*

² Prema: Milenko Поповић, *Osnove staroslavenskog za studente ruskog jezika*, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 1987., str. 73.

("koji, koja se voli"), *рисуем* ("crtamo") – *рисуемый, рисуемая* ("koji, koja se crta"). Drugim riječima, na prezentsku osnovu dodaju se sufiksi –*ем*– (za glagole prve konjugacije), –*им*– (za glagole druge konjugacije) koji su, ustvari, prezentski nastavci, uz nastavke pridjeva: *производить* ("izrađivati") – *производ-им* ("izrađujemo") – *производ-им-ый / -ая* ("koji, koja se izrađuje"). Dakle, isti morfem ima u prezentu funkciju nastavka, a u participu ulogu sufiksa. Zbog toga i navodimo 1. l. mn. prezenta: dolazi do poklapanja toga oblika s osnovom glagolskog pridjeva trpnog sadašnjeg vremena. Od glagola *нести* ("nositi"), *вести* ("voditi"), *искать* ("tražiti") i *влечь* ("vući, tegliti") ovaj se particip tvori sufiksom –*ом*–, a upotrebljava se rijetko u suvremenom jeziku: *нести* – *несём* – *несомый, несомая* ("koji / koja se nosi"), *вести* – *ведём* – *ведомый, ведомая* ("koji / koja se vodi"), *искать* ("tražiti") – *ищем* – *искомый, искомая* ("koji / koja se traži"), *влечь* ("vući") – *влечём* – *влекомый, влекомая* ("koji / koja se vuče").

Od infinitivne osnove ovaj oblik tvore glagoli sa sufiksom –*ва*– koji dolazi poslije korijena *да-*, *зна-*, *ста-* pa su ovo, dakle, tvorbeni izuzeci:

- *давать* ("davati") – *даём* ("dajemo") – *даваемый, даваемая* ("koji / koja se daje")
- *признавать* ("priznavati") – *признаём* ("priznajemo") – *признаваемый, признаваемая* ("koji / koja se priznaje").

Dakle, u prezentu se sufiks –*ва*– gubi, a u participu se ponovno vraća.

Trpni pridjevi sadašnjeg vremena osim punih oblika imaju i kratke koji se, kao i pridjevski kratki oblici, ne dekliniraju, ali se mijenjaju u rodu i broju te ovdje dolazi do potpunog poklapanja, u većini primjera, prvoga lica prezenta s kratkim oblikom za muški rod, uz morfemski pomak (nastavak za m. rod participa je nulti, a za prezent su nastavci –*ем* / –*им*). Npr.: *допускаем* ("dopuštamo"; "koji se dopušta"), *допускаема* ("koja se dopušta"); *читаем* ("čitamo"; "koji se čita"), *читаема* ("koja se čita"). U nekih je primjera ostvaren akcenatski pomak u odnosu na prezent, koji je identičan i kod punih oblika glagolskih pridjeva: *любим* ("volimo") – *любим, любимый / любима, любимая* ("koji / koja se voli"), *гоним* ("gonimo") – *гоним, гонимый / гонима, гонимая* ("koji / koja se goni").³ Akcentskim pomakom izbjegnuta je gramatička homofonija.

Do grafijskoga i zvučnoga razilaženja dolazi u spomenutim primjerima sa sufiksom –*ом*– i u primjerima koji u prezentu gube sufiks: –*ва*–. Sufiks –*ва*– je sam po sebi nužan i dovoljan razlog nepoklapanja 1. l. mn. prezenta i ovoga kratkog participa m. r., ali kako je u prezentu ovih glagola –*ём*– umjesto –*ем*–, to može biti dovoljan razlog ovog razilaženja uz pretpostavku zanemarivanja prvoga razloga: *отдавать* ("vraćati") – *отдаём* ("vraćamo") – *отдаваемый, отдаваемая* ("koji / koja se vraća"), *узнавать* ("saznavati") – *узнаём* ("saznajemo") – *узнаваемый, узнаваемая* ("koji / koja se saznanje"). U primjerima sa sufiksom –*ом*– različitost je uvjetovana ili umekšavanjem posljednjeg suglasnika u osnovi prezenta (*несём* – *несомый, несомая*) ili njegovom zamjenom (*влечём* – *влекомый, влекомая*). Kraći

³ Zbog nedostataka računalnoga sloga sve naglašene vokale pišemo podebljano. (op. a. T. L.)

oblik (*несом, влеком*) glagolskog pridjeva trpnoga prezenta se danas vrlo rijetko upotrebljava, i to u pisanom obliku izražavanja.⁴

Jedan oblik participia prezenta glagola *двигать* ("pokretati", "micati") tvori se djelovanjem sufiksa *-им -*, iako je to glagol prve konjugacije i 1. l. mn. glasi *движем* ("pokrećemo", "mićemo"). No, postoji i drugi oblik prezenta – *двигаем -*, pa tako i dvije inačice ovog participia: *движимый, движимая* ("koji / koja se miće", nepravilna) i *двигаемый; движимая* (pravilna). Dvije inačice ovoga participia nalazimo i u glagola *колыхать* ("njihati, lelujati"): *колышимый, колышимая* ("koji / koja se njiše") i *колыхаемый, колыхаемая*, dok je prezent samo *колышем* ("njišemo").⁵

Za razliku od nekih aktivnih participia prezenta koji su postali prave imenice, neki trpni participi prezenta postali su pravi pridjevi. Uglavnom se radi o oblicima s prefiksom *не-* (osim *уважаемый, уважаемая* – "poštovani, poštovana"; *любимый, любимая* – "voljeni, voljena") pa treba pripaziti da ih se ne pomiješa s glagolskim pridjevima, imajući u vidu da se mahom radi o pridjevima koji su nastali od neprelaznih i od prelaznih glagola svršenoga vida, koji inače ne služe pri nastanku glagolskih pridjeva trpnog prezenta, npr.

a) od neprelaznih glagola:

несгораемый – несгораемый шкаф ("trezor")
неувядаемая слава ("neuvećiva, neprolazna slava")
неиссякаемая энергия ("neiscrpna, nepresušna energija");

b) od prelaznih glagola svršenoga vida:

невозмутимое спокойствие ("apsolutni mir")
неумомимый человек ("neumoran čovjek")
несравнимые явления ("neusporedive pojave").

Zanimljivo je da se pri prevođenju ovoga glagolskoga pridjeva na hrvatski jezik može upotrijebiti trpni pridjev, premda ovaj po tvorbi i značenju odgovara ruskom prošlom trpnom pridjevu, npr. *гонимый, гонимая* ("gonjen, gonjena"). Prevodi se obično zavisnom rečenicom s glagolom u prezentu: *исполняемый, исполняемая* ("koji / koja ispunjava, izvršava").

Jedna od najvećih razlika između trpnih i radnih glagolskih pridjeva sastoji se u tome da se trpni mogu tvoriti samo od prelaznih glagola jer ukazuju da rezultat radnje trpi ili je trpio određeni predmet, dok se radni mogu tvoriti i od prelaznih i od neprelaznih glagola. U ruskom je ovo izričito pravilo:

" Непереходные глаголы (...) Эти глаголы не имеют формы страдательного причастия ..."⁶

No, u hrvatskim se gramatikama može naići na različita tumačenja, npr.

"Glagolski pridjev trpni (pasivni) ili participi pasivni imaju prijelazni glagoli."⁷

⁴ Prema B. Тошović, *Ruska gramatika u poređenju sa srpskohrvatskom*, Svjetlost, Sarajevo, 1987., str. 323.

⁵ Dvojni oblici ovih participia prema izvoru: *Русская грамматика*, I., АН СССР, Наука, Москва, 1980., str. 668.

⁶ *Isto*, str. 614.

Ili: "Glagolski pridjev trpni tvori se od prijelaznih glagola, a katkada i od neprijelaznih i povratnih."⁸

Ono što se sa sigurnošću može ustvrditi je to da hrvatski povratni glagoli mogu tvoriti pasivni particip, npr. *obuti se – obuven, obuvena; umiti se – umiven, umivena* i sl., ali ipak ne svi, kao npr.: *nalaziti se, radovati se, smijati se* itd.

Ruski pasivni participi ne mogu se tvoriti od povratnih glagola iz jednostavnog razloga što postfiks za povratnost *-ся / съ* čini s glagolom nedjeljivu cjelinu (piše se uvijek skupa s glagolom, na kraju), a ovi participi ne mogu imati postfiks povratnosti na kraju. Gubljenjem postfiksa narušava se osnovno značenje glagola:

"Odvajanjem toga *-sja/-s'* od ostalog dijela glagola a) ili dobivamo drugi glagol ili b) kvarimo glagol, narušavamo njegovu ovjerenu cjelovitost (on može ostati prepoznatljiv, ali postaje neispravan)"⁹

Trpni pridjev prošli (*страдательное причастие прошедшего времени*) u ruskome se tvori od infinitivne osnove, u nekih glagola od prezentske, dodavanjem trojkih sufikasa i, naravno, pridjevskih nastavaka. Sufiksi su: *-нн-, -енн- (-ённ-) i -т-*. U hrvatskome se pridjev trpni tvori od infinitivne ili prezentske osnove, ali sufiksi su četverovrsni: *-n-, -en-, -jen- (-ven-) i -t*¹⁰. Također se dodaju i pridjevski nastavci pa se ovaj oblik deklinira kao i drugi pridjevi.

Sufiks *-нн-* dodaje se osnovama glagola na *-ать (-ять) i -овать (-евать)*: *прочитать* ("pročitati") - *прочита-нн-ый / -ая* ("pročitani, pročitana"), *организовать* - *организова-нн-ый / -ая* ("organiziran, organizirana"), *указать* ("pokazati") - *указа-нн-ый / -ая* ("pokazan, pokazana"), *создать* ("sagrađiti") - *созда-нн-ый / -ая* ("sagrađen, sagrađena"). Ovaj sufiks imaju i participi glagola *видеть* ("vidjeti") i *просмотреть* ("pogledati"): *виде-нн-ый / -ая* ("viđen, viđena"), *просмотре-нн-ый / -ая* ("pogledan, pogledana").

Do podudaranja pri tvorbi dolazi s hrvatskim sufiksom *-n-* koji se dodaje na infinitivnu osnovu glagola što završavaju na *-ati*:

bacati – bacan, bacana; darovati – darovan, darovana; zvati – zvan, zvana; nazivati – nazvan, nazvana.

U nekim se primjerima, za razliku od ruskoga, može upotrijebiti i sufiks *-t-*, ali je uobičajeniji sufiks *-n-*: *brat, bran (brati), dat, dan (dati)*.

Sufiks *-енн- (-ённ-)* ponekad se dodaje na infinitivnu, a ponekad na prezentsku osnovu (osnovu jednostavnog budućeg vremena), dok se hrvatski sufiks *-en-* (koji odgovara ovom ruskom) uvijek dodaje na prezentsku. Kada se radi o osnovama na suglasnik (glagoli na *-тнн*), većinom će doći infinitivna osnova:

⁷ Eugeniya Barić dr., *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1995, str. 246.

⁸ Stjepan Barić dr., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, HAZU/Globus, Zagreb, 1991, str. 711.

⁹ Milenko Popović i Raisa Ivanovna Trostinska, "O glagolskom se", *Rad. Zavoda za slavensku filologiju*, 26, 1991, str. 26.

¹⁰ E. Barić dr., *nav. dj.*, str. 246.

спас-ти ("spasiti") - *спас-ённ-ый /-ая* ("spašen, spašena"), *принести* ("donijeti") - *принес-ённ-ый /-ая* ("donesen, donesena").

S druge strane, ruski glagoli na *-ить* i *-еть* također tvore particip trpni prošli ovim sufiksom, ali od prezentske osnove (ili, drukčije promatrano, od skraćene infinitivne osnove). Budući da se radi o zadržavanju suglasničke alternacije u 1. l. jd. prezenta, odnosno jednostavnog budućeg vremena, najlakše je uzeti taj oblik, tj. osnovu prezenta i dodati joj sufiks: *встретить* ("sresti") – *встреч-у* ("srest ću") – *встреченный, встреченная* ("sretnut, sretnuta"); *опустить* ("spustiti se") - *опущ-у* - *опущенный, опущенная* ("spušten, spuštena").

Osnova tako jest prezentska, no uz obveznu napomenu da se mora uzeti 1. l. jd. jer u ostalim licima nema suglasničke alternacije. Tako, promatrajući stvar iz drugog kuta, dolazimo do zaključka da je možda čak i pravilnije reći da se radi o skraćenoj infinitivnoj osnovi (odbacuje se *-и* ili *-е*) uz obvezno promatranje 1. l. jd. prezenta i zadržavanje završnoga fonema u osnovi toga oblika. Jer, ako uzmemo npr. glagol *купить* ("kupiti"), 1. l. jd. futura je *куплю* ("kupit ću"), a particip *купленный, купленная* ("kupljen, kupljena"). Od 2. l. jd. pa nadalje osnova će biti *куп-* (*купишь, купит...*), koja je, ustvari, skraćena infinitivna osnova. Isto tako, kao što je *-н-* prošireno skupom *-нл-, -в-* je prošireno skupom *-вл-*, npr. *прославить* ("proslaviti") – *прославлю* ("proslavit ću") – *прославленный, прославленная* ("proslavljen, proslavljena"). Tako opet dolazimo na prvo: najbolje je uzeti 1. l. jd. prezenta, odbaciti nastavak i dodati ovaj odgovarajući sufiks.

Neizostavno tvrditi da se radi o tvorbenoj osnovi infinitiva nije sasvim točno jer nije potpuna, a tvrditi da se radi o osnovi prezenta, isto tako nije točno jer, sagledavajući većinu prezentskih lica, možemo je definirati kao onu što upravo nije u 1. l. jd. koje može biti iznimka. Osnova 1. l. jd. prezenta ne može biti poseban pojam, nego je to inačica osnove (alooosnova), različita od pojma prezentske osnove.

U hrvatskom se također pojavljuje jotirana osnova trpnoga pridjeva sa sufiksom *-ен*, ali u prezentu te jotacije nema (dolazi u imperfektu). Npr.: *возити – воžah – vožen, vožena* (*vozim*), *носити – nošah – nošen, nošena* (*nosim*), *бачен, баčена, spašen, spašena* itd. Ima i primjera bez alternacije u osnovi. To se javlja u glagola na *-сти*: *довести – довед-ем – довед-ен/-ена* (oblik je nastao od morfološki prezentske osnove, mada taj prezent ne služi za izricanje prave sadašnjosti jer se radi o glagolu svršenoga vida), *плетти – плетен, плетена*.

I u ruskome može doći do tvorbe prezentskom osnovom u glagola na *-сти (-сть)*. Radi se o osnovama koje dobivaju *-д* - ili *-м-* u prezentu (jednostavnom futuru): *привести* ("dovesti") - *привед-у* ("privest ću") - *привед-ённый /-ённая* ("doveden, dovedena") ili *сплести* ("isplesti") - *сплет-у* ("isplest ću") - *сплет-енный /-енная* ("ispleten, ispletena"). Kada osnova jednostavnog futura ne završava na *-д-* ili *-м-*, onda je osnova participa infinitivna – iz prije rečenoga.

Što se tiče sufiksa *-м-*, on se dodaje osnovama prošloga vremena na *-ну-, -о-, -р-* - i jednosložnim perfektskim osnovama. Primjeri osnova na *-р-*:

-стереть ("obrisati") - *стёр-т-ый / -ая* ("obrisan, obrisana")
 -занереть ("zatvoriti, zaključati") - *занер-т-ый / -ая* ("zaključan, zaključana").

U hrvatskome sufiks *-t-* u trpnome pridjevu dobivaju glagoli na *-r-*, ali u prezentskoj osnovi, a ne u osnovi radnoga pridjeva, premda ni to ne mora biti netočno, ali prvi navod je bezizuzetno točan. Tako je prezentski oblik glagola *prostrijeti* – *prostr-em*, a oblici trpnoga pridjeva su: *prostr-t*, *prostr-ta*.

Kako pridjev radni ima varijantne oblike, ne može se reći da je osnova radnoga pridjeva ona od koje se tvori trpni pridjev. Može se samo naglasiti da se radi o osnovi za muški rod radnoga pridjeva (*prostro*, *prostrla*). Isto se ponavlja kod glagola *uprijeti*. Present je *upr-em*, *upr-eš*, a trpni pridjev *upr-t*, *upr-ta*.

Glagoli sa sufiksom *-ny-/-ni-* i u ruskome i u hrvatskome jeziku dobivaju sufiks *-m-/-t-* pri oblikovanju trpnoga pridjeva prošloga vremena odnosno trpnog pridjeva. Npr.: *тронуть* ("taknuti") – *тронутый, тронутая* ("taknut, taknuta"), *протянуть* ("pružiti") – *протянутый, протянутая* ("pružen, pružena"), *кинуть* ("baciti") – *кинутый, кинутая* ("bačen, bačena"), *продвинуть* ("pokrenuti") – *продвинутый, продвинутая* ("pokrenut, pokrenuta"), *отвергнуть* ("odbaciti") – *отвергнутый, отвергнутая* ("odbačen, odbaćena"). U ovom slučaju stoji da se radi o osnovama infinitiva u obama jezicima (osim za posljednji ruski primjer - *отверг, отвергла* – "odbacio je, odbacila je") pa nije potrebno posebno naglasiti da je to osnova ruskog perfekta, jer se ove dvije uglavnom poklapaju, što nije bio slučaj s osnovom prošloga vremena na *-p*.

Potrebno je reći da pojam "infinitivna osnova" nije sasvim dorečen zbog pretpostavljenog, a uostalom i postojećeg različitog promatranja morfemske definiranosti infinitivnih završetaka kao takvih. Jedni gledaju na njih kao na sufikse, a drugi kao na nastavke. Ako ćemo ih gledati kao sufikse, onda bi se moglo reći da je cijeli infinitivni oblik osnova (što se u ostvarivanju odmah poništava) jer se oblični sufiksi uvijek smatraju njezinim mogućim tvorbenim elementima, a nastavci su u izravnoj suprotnosti sa samim pojmom osnove. Da su završeci infinitiva sufiksi, u ruskom je puno češće zastupljeno gledište nego ono da su to nastavci. Danas prevladava mišljenje da je to oblikotvorni *sufiks* (*формообразующий суффикс*) jer se njime tvori jedan od nepromjenjivih glagolskih oblika (infinitiv).

Pa ipak ih neki jezikoslovci, npr. Kuznjecov – Šanski, nazivaju fleksijama, služeći se argumentom da ne služe pri konjugaciji, već bivaju zamijenjeni pravim fleksijama i još k tome ne ulaze u sastav izvedene, tj. proširene osnove.¹¹ Prvi dio argumenta počiva na pretpostavci izjednačavanja funkcija tih morfema, tj. samo postojanje sufiksalnog završetka, koji ustupa mjesto flektivnom morfemu za potrebe konjugacije, daje tomu (sufiksu) pravo da bude proglašen nastavkom jer uvjetuje mogućnost glagolske promjene svojim nestajanjem, tj. zamjenom. Drugi dio argumenta je prihvatljiviji ako se, pod činjenicom što ti morfemi ne ulaze u

¹¹ "Некоторые языковеды (П. С. Кузнецов, Н. М. Шанский) называют – *ть* и –*ти* флексиями на том основании, что эти суффиксы, во – первых, не используются при спряжении, а заменяются флексиями, во – вторых, не входят в производящую основу, что характерно для флексий, а не для суффиксов." Cit. u.: Ф. К. Гужва, *Современный русский язык, часть 2.*, Вища школа., Киев 1979, str. 109.

izvedenu osnovu, podrazumijeva i to da oni ne unose nikakve dodatne nijanse u značenju, najprije leksičkom, pa onda i gramatičkom. Infinitiv (*неопределённая форма*) označava samo radnju kao takvu, čije se osnovno leksičko značenje priopćava putem korijena, a gramatička je obavijest minimalna i svedena samo na kategoriju vida i stanja, povezanu s povratnošću, odnosno nepovratnošću. Ove se dvije kategorije ne obilježavaju sasvim infinitivnim obilježjem, već drugim morfemima, različitom akcentuacijom ili nejednakošću u samome korijenu. Za usporedbu, u imenicama koje imaju samo jednu osnovu nema te neodređenosti kakva je svojstvena glagolima (tj. infinitivu) pa nema ni takvog upitnog morfema. Sve je, dakle, puno jasnije. Sam nastavak automatski nosi određenu obavijest o kategorijama roda, broja i padeža te nema govora o funkcionalnom morfemskom zamjenjivanju da bi se postigla određenost, tj. preciznija obavijest, jer je ova već postignuta u "ishodišnim" oblicima.

Prvi dio argumenta koji se poziva na činjenicu da se ti morfemi (infinitivni završeci) mogu nazvati nastavcima zato jer se ne koriste u konjugaciji, nego ustupaju mjesto nastavcima, manje je prihvatljiv zbog uporabe istoga naziva za označavanje različitih funkcija. Naime, taj flektoidni sufiks nema ulogu u glagolskoj promjeni, a čak ne nosi niti kakvo kategorijalno obilježje. Neodređenost, priopćena tim morfemom, sama po sebi ne može biti kategorija jer nije dio nikakve usporedne ili oprečne strukture, npr. padeža ili vida. Imenički nulti morfem (nastavak) u imenica m. r. u nominativu jednine koje završavaju na tvrđi (ili meki) suglasnik jest dio nastavačke strukture, iako nije materijalno izražen. Svojim nepostojanjem on ukazuje na značenje određenog padeža, tj. nominativa, a neodređen se oblik glagola nema s čime na taj način uspoređivati. Samim time morfem, koji je dio toga neodređenoga oblika, nije nositelj nikakvih gramatičkih značenja.

I tako, čini se da je naziv infinitivni sufiks ipak primjenjiviji od naziva flektivnoga morfema, s obzirom na svoje ponašanje i ulogu koju obavlja, premda ova problematika ne može biti do kraja iscrpljena. Pojam infinitivne osnove, uzimajući u obzir ovo što je rečeno, može biti prihvaćen, ali uz primjedbu da taj sufiks ima poseban karakter. Znači: ne ulazi u osnovu kao ostali sufiksi (npr. *-н-* koji služi za tvorbu pridjeva: *трамвай-н-ый /-ая* - "tramvajni, tramvajna"; *лет-н-ый /-ая*, "ljetni, ljetna"), a ipak ima određeno značenje u tvorbi riječi (*формообразующее значение*). Osnova prošloga vremena, koja se u većini glagola poklapa s infinitivnom, također se dobiva odbacivanjem sufiksa (*-л-*), ali kako je ovaj uvijek vezan za nastavak (*-Ø, -а, -о, -и*) kojim se izriče rod i broj, očigledno je da problem nije takve prirode kao kod infinitiva, ili je barem sveden na manju mjeru.

Rekli smo da se sufiks *-т-* dodaje i jednosložnim osnovama, tj. jednosložnim korijenima na samoglasnik (prefiks se ne uračunava) pri tvorbi pridjeva trpnoga prošlog vremena. Primjeri za to: *наде-л* ("obukao je") - *наде-т-ый / -ая* ("obučen, obučena"), *прожи-л* ("proživio je") - *прожи-т-ый / -ая* ("proživljen, proživljena"), *снял* ("svukao je") - *снятый, снятая* ("svučen, svučena"), *взял* - *взятый, взятая* ("oduzet, oduzeta"), *обул* ("obuo je") - *обутый, обутая* ("obuven, obuvena"), *избил* ("izbio je") - *избитый, избитая* ("izbijen, izbijena"), *умылся* ("umio se") - *умытый, умытая* ("umiven, umivena"). I ovdje postoje poneke iznimke, kao što su glagoli:

знать, гнать, дать, звать, брать, koji ovaj particip tvore posredovanjem sufiksa *-нн-*, no kako je u njih završni fonem osnove *-а-*, a u pravilu vrijedi (iz prije navedenoga) da takvi primjeri imaju sufiks *-нн-*, promatrajući iz toga kuta, to i nisu iznimke, premda su osnove jednosložne. U usporedbi s hrvatskim jezikom dolazimo do zaključka da ovo pravilo o jednosložnosti u svezi sa sufiksom *-т-* uglavnom ne vrijedi. Od sedam navedenih ruskih glagola samo u jednome se primjećuje sufiksarno poklapanje: *взять* ("uzeti") – *взятый, взятая* ("uzet, uzeta"). Participi drugih promatranih glagola tvore se posredovanjem sufikasa *-ен* - ili *-жен* (*-вен*) : *проživljen, проživljena; обищен, обищена; свищен, свищена; обувен, обувена; умивен, умивена*.

Glagol *проživjeti* nema jednosložnu osnovu (i kada se izuzme prefiks) pa u tom smislu i nije dio usporedne paradigme u ovom razmatranju.

Još su ostali glagoli s osnovom prošloga vremena na *-о*. Navodimo dva primjera:

расколоть ("rascijepati") - *расколотый, расколота* ("rascijepan, rascijepana")
распороть ("rasparati") - *распоротый, распоротая* ("rasparan, rasparana").

Svi trpni glagolski pridjevi prošloga vremena u ruskome jeziku mogu imati i kraći oblik gdje se mijenjaju samo u rodu i broju (nemaju kategoriju padeža): *разыгранный, разыгранная* – ("razigran, razigrana") - *разыгран, разыграна*.

Kraći oblik u rečenici ne može doći kao atribut, može biti samo predikat, npr.: *Книга прочитана* ("Knjiga je pročitana"). Или: *Он спасён* ("On je spašen").

U primjerima pravih (dugih) oblika participa i pridjeva s dvostrukim *н* (*двойное н*), koji se poklapaju, može doći do razilaženja u kratkim oblicima (osim za m. r.) Tako će od participa (pridjeva) *воспитанный, воспитанная* ("odgojen, odgojena") kratki oblik gl. pridjeva biti *воспитан, воспитана*, a kratki oblik pridjeva *воспитан, воспитанна*. Od svih ruskih participa samo kraći oblik glagolskog pridjeva prošloga vremena ima širu uporabu u razgovornome jeziku. U njima ostaje samo kratko *-н-*, u svim primjerima, a oblici sa sufikslnim *-т-* gube kao pridjevi cijeli nastavak u m. r. U ostalim oblicima zadržavaju "polovicu" nastavka: *надемый, надетая* ("obučen") – *надет, надеята*.

Što se tiče osobina trpnih glagolskih pridjeva prošlog vremena s obzirom na objekt, htjeli smo reći ovo: za razliku od ostalih triju ruskih glagolskih pridjeva, koji uvijek označavaju privremena obilježja predmeta, četvrti (kojemu odgovara hrvatski trpni pridjev) može u nekim slučajevima biti okarakteriziran obilježjima koja trajno ostaju. Takvi su npr. participi *прочитанный, прочитанная* ("pročitana, pročitana") *прославленный, прославленная* ("proslavljen, proslavljena"), jer ako je knjiga pročitana od strane neke osobe ili je netko proslavljen, onda ta obilježja trajno ostaju.

Naišli smo na jednu definiciju o svojstvima glagolskih pridjeva koja, prema našem mišljenju, nije potpuna, stoga smo se ukratko osvrnuli na ovu problematiku:

"Как и прилагательные, причастия обозначают признаки предметов. Действие или состояние они выражают как временный признак предмета."¹²

Zaključimo time da se sva četiri oblika ruskih glagolskih pridjeva mogu tvoriti samo od prelaznih glagola nesvršenoga vida, ali to nipošto nije izričito pravilo, npr. *делать* ("praviti, činiti") – *делающий, делающая* ("koji, koja pravi"); *делавший, делавшая* ("koji se pravio, koja se pravila"); *делаемый, делаемая* ("koji, koja se pravi"); *деланный, деланная* ("pravljen, pravljena"). Prelazni glagoli svršenoga vida tvore dva oblika gl. pridjeva – aktivni i pasivni prošloga vremena: *сделавший, сделавшая* ("koji je napravio, koja je napravila"); *сделанный, сделанная* ("napravljen, napravljena"). Neprelazni glagoli svršenoga vida imaju samo oblik aktivnoga pridjeva prošloga vremena, npr. *добежавший, добежавшая* ("koji je dotrčao"). Neprelazni glagoli nesvršenoga vida imaju dva oblika – glagolske pridjeve aktivne sadašnjega i prošloga vremena: *бежущий, бежущая* ("koji, koja trči"); *бежавший, бежавшая* ("koji je trčao, koja je trčala"). U hrvatskome se trpni pridjev tvori od prelaznih glagola bez obzira na vid, a radni pridjev od prelaznih i neprelaznih, također nezavisno od glagolskoga vida.

LITERATURA

Stjepan B a b i ć i dr., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, HAZU/Globus, Zagreb, 1991.

Eugenija B a r i ć i dr., *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.

Ф. К. Г у ж в а, *Современный русский язык, часть 2.*, Вища школа., Киев, 1979.

С. И. О ж е г о в, *Словарь русского языка*, "ОНИКС 21 век", издательство "Мир и Образование", Москва, 2003.

Radoslav F. P o l j a n e c i S. M. M a d a t o v a P o l j a n e c, *Rusko-hrvatski ili srpski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 1987.

Milenko P o p o v i ć, *Osnove staroslavenskog za studente ruskog jezika*, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 1987.

Milenko P o p o v i ć i Raisa I v a n o v n a T r o s t i n s k a, "O glagolskom se", *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 26, 1991, str. 23 – 26.

Русская грамматика, I., АН СССР, Наука, Москва, 1980.

Josip S i l i ć, *Morfologija hrvatskoga jezika: udžbenik za drugi razred gimnazije*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.

Н. М. Ш а н с к и й, *Современный русский литературный язык*. Просвещение – Ленинградское отделение, 1981.

Branko T o š o v i ć, *Ruska gramatika u poređenju sa srpskohrvatskom*, Svjetlost, Sarajevo, 1987.

¹² Cit u: Н. М. Ш а н с к и й, *Современный русский литературный язык*. Просвещение – Ленинградское отделение, 1981, str. 358. (Као i pridjevi, i gl. pridjevi označavaju obilježja predmeta. Radnju ili stanje oni izražavaju kao privremeno, nepostojano obilježje predmeta. Prev. a. T. L.)

Образование и признаки страдательных причастий в русском и хорватском литературных языках (с анализом основы неопределённой формы)

РЕЗЮМЕ

Страдательное причастие прошедшего времени в русском и хорватском языках характеризуется разнообразным суффиксальным способом образования. Полное совпадение находим в русском суффиксе *-nn-* и хорватском суффиксе *-n-*, которые прибавляются к основам неопределённой формы на *-ать* (*-ять*), соответственно на *-ати-*. Суффикс *-m-*, соответственно прибавляется в русских и хорватских глаголах с основой на *-ну-/-ни-*, но у глаголов с односложной основой совпадения нет. В большинстве русских глаголов с односложной основой используется этот суффикс, в то время как подобные хорватские глаголы его не имеют, для них характерен суффикс *-jen-(-ven-)*.

Суффикс *-en-* всегда прибавляется к основе настоящего времени.

Ему соответствует русский суффикс *-enn-* (*-ённ-*), который тоже прибавляется к основе настоящего / простого будущего времени (*купленный / kupljen*), или к основе инфинитива (*спаси - спасённый*).

В нашей статье мы не могли не коснуться проблемы основы неопределённой формы. Необходимо принять во внимание то, что суффикс, с помощью которого образуется неопределённая форма глагола, имеет особый характер. Это формообразующий суффикс, который не входит в состав основы, и с этой точки зрения мы можем говорить о понятии неопределённой формы.

Что касается признаков причастий, имеющих при себе объект, мы пришли к выводу, что русское страдательное причастие прошедшего времени (также как и хорватское страдательное причастие) часто имеет признак, не временности, а постоянности, подобно остальным трём русским причастиям.

Ключевые слова: *причастия, страдательное причастие прошедшего времени, основа неопределённой формы глагола, формообразующий суффикс*